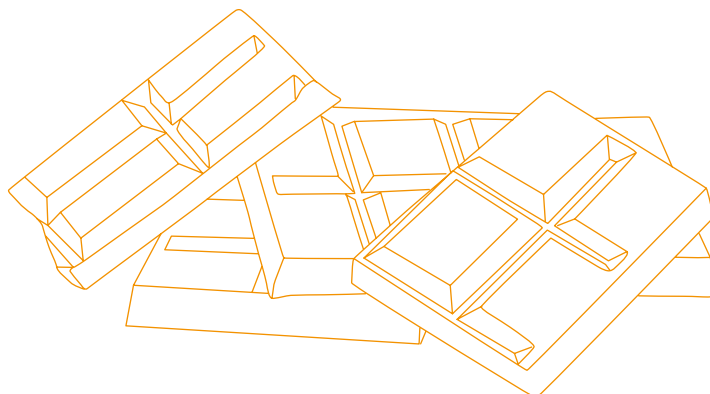

ŠOKOLAD

Sisukord	
I osa. Sissejuhatus	3
II osa. Huvi loomine	4
Nimemäng "Enesetutvustus"	4
Šokolaaditest: "Kui palju tead šokolaadist?"	6
Jagamismäng "Kellele mis?"	8
III osa. Süvenemine	10
Tarneahelamäng "Kuidas valmib šokolaad?"	10
Filmi vaatamine külalisega	14
Rollimäng "Kakao õiglases kaubanduses"	16
Õiglase kaubanduse päev	22
IV osa. Tegutse	24
V osa. Lisainformatsioon	28

Šokolaadi valmistatakse kakaoubadest, mis kasvavad kakaopuu viljas. Ühes viljas on magusa valge viljaliha sees 20–30 seemet, mida nimetataksegi **kakaoubadeks**. Kakaokasvatus on töömahukas käsitöö. Küpsete viljade lõikusele järgneb kakaoubade **kääritamine, kuivatamine, puhastamine ja pakendamine**. Seejärel müüvad talunikud kakaoaad vahendajatele, kes omakorda müüvad need edasi eksportijatele. Töötlemata kakao transporditakse šokolaaditootmisriikidesse **röstimiseks, purustamiseks ning jahvatamiseks**. Pärast töötlemist saadakse **kakaovõi** ning **-pulber**, mida kasutatakse peale šokolaaditootmise ka kosmeetika- ning farmaatsiatööstuses.

Eurooplased ning ameeriklased söövad inimese kohta keskmiselt 5,2 kilogrammi šokolaadi aastas¹. Kuigi suurem osa šokolaaditarbimisest toimub põhjapoolkeral, pärineb 70 protsenti maailma kakaoubadest neljast Lääne-Aafrika riigist: Elevandiluurannikult, Ghanast, Nigeeriast ning Kamerunist. **5,5 miljoni väiketaluniku jaoks on kakaokasvatus põhiline sissetulekuallikas ning lõunapoolkeral teenib sellega elatist 14 miljonit põllumajandustöötajat koos perekondadega**².

Lõunapoolkera kakaotootjateni jõuab keskmise šokolaaditahvli hinnast aga väga väike osa³. Kakaoubade hind on alates 1980. aastatest kiiresti langenud, millega on kaasnenud ka talunike vähenenud sissetulekud. Talunikel ei ole võimalik katta kakaotootmise kulusid, rääkimata uute kakaopuude istutamisest või väetisest ja kahjuritõrjesse investeerimisest. Kulude vähendamiseks ekspluateerivad rahalistes raskustes talunikud töötajaid või kasutavad lapstööjõudu, millega halvemal juhul võib kaasneda ka inimkaubandus. Tänapäeval töötab Lääne-Aafrika kakaoistandustes kuni 2 miljonit last, suurem jagu neist tingimustes, mis kahjustavad nii füüsilist kui vaimset tervist ning võtavad neilt võimaluse hariduseks.

Kakaoturu tihedas konkurentsisis on vaid mõned suured tegijad. Samal ajal kui suured korporatsioonid võitlevad üha suurema turuosa ja kasumi eest, lepivad kakaotalunikud aina väiksema osaga tulust. Põhilised kakaotööstlusettevõtted moodustavad kokku 56,2 protsenti toorkakaoturust⁴. **Kaks kolmandikku šokolaadist toodetakse vaid seitsme ettevõtte poolt.**

Piisav sissetulek ei ole kakaotalunike ja nende perekondade elu parandamiseks ainus hädavajalik tingimus – kogu kakao väärtusahel talunikust šokolaadifirmani vajab arvestatavat läbipaistvust. Lõunapoolkeral on juba tuhanded talunikud ühinenud eetilise kaubanduse sertifitseerimissüsteemidega, mis garanteerivad neile erinevaid sotsiaalseid, majanduslikke ning keskkondlikke toetusi. Ettevõtetele, talunikele ja kauplejatele mõeldud sertifitseerimisstandardi loomisega tegelevad põhiliselt kolm organisatsiooni – **Fairtrade International** (www.fairtrade.net, www.fairtrade.ee), **Rainforest Alliance** (www.rainforest-alliance.org) ning **UTZ Certified** (www.utzcertified.org).

1. International Cocoa Organization (2012): *Quarterly bulletin of Cocoa Statistics, Volume XXXVIII No. 1, Cocoa Year 2011/12*, tabel 41

2. Tropical Commodity Coalition (2010): *Cocoa Barometer 2010*, lk 3; Hütz-Adams, F/Fountain, A.C. (2012): *Cocoa Barometer 2012*, lk 3

3. Gilbert, Christopher (2008): *Value chain analysis and market power in commodity processing with application to the cocoa and coffee sectors*. Väljaandes Commodity market review, 2007–2008, lk 8

4. International Cocoa Organization (2012): *Quarterly Bulletin of Cocoa Statistics, Volume XXXVIII No. 1, Cocoa Year 2011/12*, tabel 1

II OSA

Huvi loomine

Nimemäng “Enesetutvustus”

ÜLEVAADE

Kesk- ja Lõuna-Ghanas, kus kakaopuud kasvavad, saavad lapsed oma nime vastavalt nädalapäevale, millal nad sündisid. Selles harjutuses saavad osalejad ette kujutada, et nad on sündinud Ghanas ning tutvustada end lähtudes Ghana nimeandmise traditsioonist. Multikultuurses grupis on seda harjutust hea seostada kultuuridevahelise õppega.

EESMÄRGID

- tutvuda üksteisega, õppida teineteise nimesid
- teadvustada globaalseid erinevusi ning omaenda kultuuri eripära
- tekitada seoseid osalejate ning Ghana noorte eludega

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
10–15 minutit	10–20 inimest	12+

VARUSTUS

- Osalejatel peaks olema piisavalt ruumi, et seista ringis. Internetti läheb vaja, et selgitada, mis nädalapäeval keegi sündinud on.

ÜLESANDE KÄIK

JUHISED

- Lase noortel moodustada ring ning seejärel palu kõigil osalejatel öelda järjest oma nimi.
- Jaga osalejatele tabel Ghana nimedega ning palu neil uurida, milline oleks nende Ghana nimi. Seejärel saavad kõik end uuesti tutvustada kasutades Ghana nimesid.
- Lähtudes Ghana nimepaneku harjumustest, küsi osalejatelt, kuidas nemad oma nime on saanud ning millest nende kultuuris üldjuhul nime valimisel lähtutakse. Iga osaleja võiks tuua välja oma kultuurile/religioonile/riigile omaseid tüüpilisi nimesid.

ARUTELU JA TAGASISIDE

Ringis olles küsi osalejatelt:

- Kuidas tundsid end Ghana nime kasutades?
- Kuidas erinesid nimed kultuuride vahel? Millistel põhjustel nimed erinevad?
- Milliseid uusi tähelepanekuid tegid ülesande jooksul?
- Mida uut teada said (nt teiste osalejate kohta)?

PÄRAST ÜLESANNET

Harjutus võib olla sissejuhatuseks selle vihiku teemale.

IDEID JUHENDAJALE

- Osalejad saavad kasutada internetti, et otsida nimedega seotud statistikat ja näiteks oma riigi kõige populaarsemaid nimesid aastal 2013.

TABEL GHANA NIMEDEGA

TABEL GHANA NIMEDEGA		
	POISID	TÜDRUKUD
Esmaspäev	Kojo	Ajua
Teisipäev	Kobla	Abla
Kolmapäev	Kwekwu	Akua
Neljapäev	Yaw	Yaa
Reede	Kofi	Afua
Laupäev	Kwami	Ama
Pühapäev	Kwesi	Esi/Akosua

II OSA

Huvi loomine

Šokolaaditest: “Kui palju tead šokolaadist?”

ÜLEVAADE

Šokolaaditest on lihtne viis šokolaaditarbimise, kakaotootmise ja šokolaaditööstusega seotud temaatika sissejuhatamiseks. Lisaks saab ülesande käigus geograafia alaseid teadmisi, tutvustades vastavalt šokolaaditootmise ning -tarbimisega seotud riike.

EESMÄRGID

- õppida, analüüsida ning mõista šokolaaditööstusega seotud teemasid
- teadvustada lõuna- ja põhjapoolkera vastastikust sõltuvust šokolaaditööstuse kontekstis

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
30–40 minutit	12–20 inimest	12+

RUUM

- piisavalt ruumi rühmatöödeks laudade taga, võimalus kasutada vastamiseks interneti

VARUSTUS

- paber ja kirjutusvahendid
- suur maailmakaart ja/või internetiühendus

ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Jaga osalejad kolme rühma ning palu neil laudade ümber istet võtta. Riputa maailmakaart seinale.

JUHISED

1. Loe küsimused ette ning palu rühmadel igale küsimusele vastus leida. Kui noortel ei ole võimalik vastamiseks interneti kasutada, paku igale küsimusele ka kolm kuni viis vastusevarianti.
2. Kui kõik küsimused on vastatud, kogu vastused kokku ning tee teatavaks õiged vastused.
3. Võrrelge vastuseid ning arutlege nende üle kõik koos.
4. Leidke kaardil, kus kakaod põhiliselt toodetakse ning tarbitakse.

ARUTELU JA TAGASISIDE

Tagasiside arutelu ülesande ning tulemuste kohta on üldjuhul hea läbi viia ringis, varudes piisavalt aega. Alusta küsimustega:

- Kuidas ülesanne tundus – lihtne/keeruline/huvitav?
- Millised olid kõige keerulisemad küsimused? Miks?
- Kas õppisid midagi uut? Mida?
- Kas avastasid midagi, mida varem küll teadsid, kuid polnud sellele kunagi lähemalt mõelnud?
- Kas üllatusid millegi üle?

PÄRAST ÜLESANNET

Test on hea viis teema avamiseks ning huvi äratamiseks erinevate šokolaadiga seotud asjaolude vastu. Jätkamiseks sobib hästi tarneahelamäng “Kuidas valmib šokolaad?” ning jagamismäng “Kellele mis?”. Osalejatele võib pakkuda ka võimaluse liituda aktivistidega kampaanias kakaotalunike tingimuste toetamiseks (nt õiglase šokolaadi kampaania, ingl k *Make Chocolate Fair!* aadressil www.makechocolatefair.org).

IDEID JUHENDAJALE

- Kohanda küsimused vastavalt vanusegruppide ja üldisele teadmiste tasemele. Interneti otsingumootoreid kasutades on hea võimalus analüüsida ka erinevaid allikaid ning šokolaadiga seonduva kuvandit võrgus – mis joonistub välja?
- Premeeri osalejaid väikese auhinnaga, näiteks õiglase kaubanduse šokolaadiga.

ŠOKOLAADITESTI KÜSIMUSED

	KÜSIMUS	VASTUS JA SELGITUS
1.	Kus ja millal valmistati maailma esimene šokolaaditahvel?	Kakao jõudis Euroopasse 16. sajandil Hispaania meremeeste kaudu. Algupäraselt tarvitati kakaod vedelikuna, külma joogina. Inglise Jopseph Fry ning ettevõtte Fry and Sons hakkasid kakaopulbrit tootma 1847. aastal. Piimašokolaad sündis 1875. aastal, kui šveitslane Daniel Peter lisas kakaole piimapulbrit.
2.	Kui palju šokolaadi sööb keskmine eurooplane aastas?	Keskmine eurooplane sööb aastas 5,2 kg šokolaadi. Pool kogu maailma šokolaaditoodangust tarbitakse Euroopas ning peaaegu veerand Ameerika Ühendriikides.
3.	Millised kaks riiki on maailma suurimad kakaotootjad?	Maailma suurimad kakaotootjad on Elevandiluurannik (35%) ja Ghana (22%). 70% maailma kakaotoodangust pärineb Lääne-Aafrikast (lisaks eelmainituile ka Nigeeriast ning Kamerunist). Vaid 15% maailma kakaotoodangust pärineb Lõuna-Ameerikast, olgugi, et kakao on tegelikult sealt pärit ning oli maailmale 15.–16. sajandini tundmata.
4.	Milliseid kasulikke mineraalaineid sisaldab šokolaad?	Šokolaad sisaldab magneesiumi, rauda, kroomi, vaske ja tsinki. Toorkakao sisaldab hulgaliselt antioksidante – palju enam kui neid leidub mustikates, goji-marjades, punastes viinamarjades või granaatõunas.
5.	Miks nimetatakse kakaod jumalate toiduks?	Maailmakuulus botaanik Karl von Linne nimetas kakaopuu perekonna ladinakeelse sõnaga theobroma, mis pärineb kreeka keelest ning tähendab jumalate toitu tõenäoliselt seetõttu, et muistsed asteegid uskusid kakaod jumalikku päritolu olevat. Teaduslikult on tõestatud, et kakao aitab kehas kaasa selliste ainete vabanemisele, mis stimuleerivad heaolutunnet ning ajutegevust. Väidetavalt kandis Napoleon oma sõjakäikudel kiire energialaengu manustamiseks alati šokolaadi kaasas.
6.	Millised kaks ettevõtet on maailma suurimad šokolaaditootjad?	Maailma suurimad šokolaaditootjad on Mars Inc (USA) ning Mondelez Int Inc (USA). Kahele hiidle järgnevad pingereas Nestlé (Šveits), Hersley Foods Corp (USA) ja Lindt Sprüngli (Šveits). 2/3 maailma šokolaaditurust kuulub seitsmele ettevõttele.
7.	Kui suur osa protsentuaalselt šokolaaditahvli hinnast jõuab kakaotalunikele?	Kakaotalunikele jõuab 6% tarbija makstud šokolaaditahvli hinnast. 1980. aastatel oli see number peaaegu kolm korda suurem ehk 16%. Suurima osa ehk 70% võtavad endale šokolaaditootmisettevõtted. Jaemüüjate osa on suurenenud 12%-lt 17%-ni.
8.	Mida peetakse tänapäeva kakaotööstuse häbiväärseimaks probleemiks?	Tänapäeva kakaotööstuse häbiväärseim probleem on lapstööjõu kasutamine. Ainuüksi Elevandiluurannikul ja Ghanas töötab kakaostandustes kokku ligikaudu 2 miljonit last, sajad tuhanded töötavad tingimustes, mis rahvusvaheliste standardite järgi on keelatud. Inimkaubanduse ning pealesunnitud töötamise probleem on suurim Elevandiluurannikul.
9.	Mida tähistab õiglase kaubanduse märgis šokolaaditahvil?	Õiglase kaubanduse märgis šokolaaditahvil tähistab seda, et kakaotalunikele on nende saagi eest makstud õiglast hinda. Õiglase kaubanduse süsteem keelab lapstööjõu kasutamise kakaotöötamises, toetab sotsiaalseid projekte kohalikes kogukondades ning keskkonnasõbralikke põlluharimisviise.
10.	Mis on õiglase šokolaadi kampaania (ingl k <i>Make Chocolate Fair!</i>) eesmärk?	Make Chocolate Fair! (MCF!) on rahvusvaheline algatus, mille eesmärgiks on motiveerida Euroopa noori toetama õiglust ülemaailmses kakaotööstuses. Õiglase šokolaadi kampaaniaga on liitunud 16 Euroopa riiki ning selle raames kogutakse allkirju ühisele palvekirjale, mis nõuab ettevõtetelt, et nad kehtestaksid sotsiaal- ning keskkonnastandardid šokolaaditöötamises. Seeläbi toetatakse arengumaade kakaotalunike tööõigusi ning nende inimväärset elu.

II OSA

Huvi loomine

Jagamismäng “Kellele mis?”

ÜLEVAADE

Nii nagu paljude kaupade puhul rahvusvahelisel turul, kuulub lõviosa väärtusahelast põhjapoolkera ettevõtetele. Jagamismäng uurib, kuidas šokolaaditahvel nelja huvirühma – kakaotalunike, kakao- ja šokolaadiettevõtete, jaemüüjate ja vahendajate – vahel jaguneb. Lõunapoolkera kakaotalunike tarbeks jääb ainult tagasihoidlik osa keskmise šokolaaditahvli müügitulust, näiteks Ghanas 6,4 protsenti ning Elevandi-luurannikul 5,7 protsenti, samal ajal kui 1980. aastate lõpus oli see 16 protsenti. Samal ajaperioodil suu-renes kakao- ja šokolaadiettevõtete osa 56 protsendilt 70 protsendini ning jaemüügi osa 12 protsendilt 17 protsendini. Lisainformatsioon õiglase šokolaadi kampaania (ingl k *Make Chocolate Fair!*) infolehtelt: http://makechocolatefair.org/sites/makechocolatefair.org/files/factsheet01_e6_boegen.pdf.

EESMÄRGID

- toetada kakaotalunikke õiglasemate tingimuste loomisel
- teadvustada ebaõiglust šokolaaditööstuses ning tekitada empaatiat ning solidaarsust kakaotalunike vastu
- õppida ja analüüsida ülemaailmse kakaotööstuse arenguprobleeme ning õiglusteemasid šokolaadiäris

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
10 minutit	10–30 inimest	12–17

RUUM

- piisavalt ruumi ringis istumiseks

VARUSTUS

- suur šokolaaditahvel (kui päris šokolaadi pole käepärast, saab kasutada ka paberile joonistatud šokolaaditahvli)

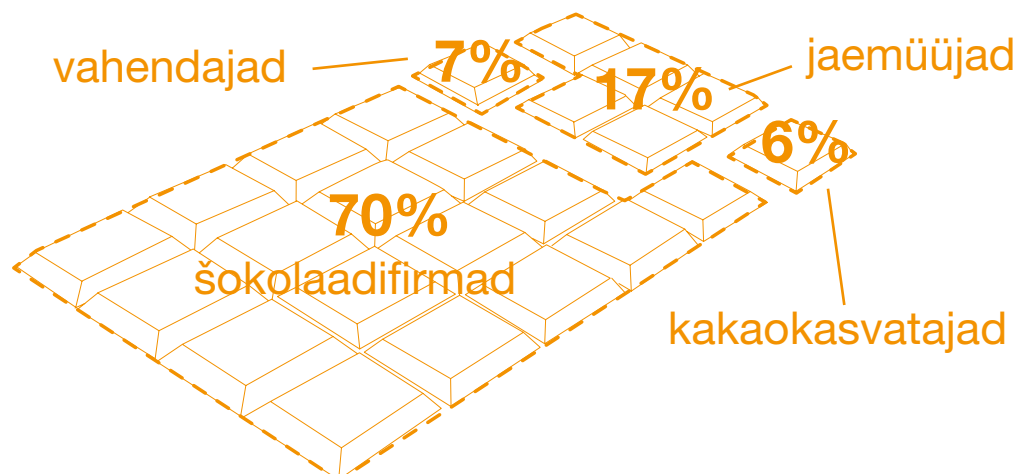
ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Jaga šokolaaditahvel neljaks vastavalt šokolaaditööstuse väärtusahelale: esimesse ossa vastavalt šokolaadi- ning kakaoettevõtete jaole väärtusahelast 70% šokolaaditahvlist, teise ossa vastavalt jaemüügile 17%, kolmandasse vastavalt vahendajate rollile 7% ning neljandasse ossa kakaotalunike jagu ehk 6% tahvlist.

JUHISED

1. Jaga osalejad nelja rühma ning igale rühmale eelnevalt jaotatud šokolaadikogused: esimesele grupile 70%, teisele 17%, kolmandale 7% ning neljandale 6% šokolaaditahvlist.
2. Küsi osalejatelt, mis võiks olla sellise jagamise põhjus ning arutlege teemal enne põhjuse selgitamist.

ARUTELU JA TAGASISIDE

Tagasiside arutelu ülesande ning tulemuste kohta on üldjuhul hea läbi viia ringis, varudes piisavalt aega. Alusta küsimustega:

- Kuidas ülesanne tundus? Kuidas end tundsid? Mis juhtus?
- Mis oli teie silmis harjutuse iva?
- Kuidas end tundsid, kui õppisid väärtusahela kohta? Kas see oli tulude aus jaotus? Miks?
- Mida saaks teha olukorra muutmiseks?
- Mida enda jaoks õppisid või avastasid?

PÄRAST ÜLESANNET

Pärast ülesannet võib jätkata mis tahes järgneva ülesandega selles moodulis. Julgusta osalejaid rohkem šokolaaditootmise, ülemaailmse kaubanduse ning õiglase kaubanduse põhimõtete kohta välja uurima. Paku välja erinevaid projekte või tegevusi, mida nad teha saaksid, näiteks filmi vaatamine (nt M. Mistrati film “Kibe šokolaad”), kohtumine õiglase kaubanduse asjatundjaga jne.

IDEID JUHENDAJALE

- Selle ülesande jaoks võib organiseerida ka suure maailmakaardi, et näidata, kus asuvad riigid, mis vastavalt toodavad või tarbivad suurima osa šokolaadist. Samuti võib ülesande illustreerimiseks kasutada pilte tarneahelamängust “Kuidas valmib šokolaad?”.
- Kui osalejad on piisavalt vanad, võib ülesandele lisada 4. osa, mille raames üritavad rühmad rollimängu/simulatsiooni abil erinevate protsentide suhtes läbi rääkida.

III OSA

Süvenemine

Tarneahelamäng “Kuidas valmib šokolaad?”

ÜLEVAADE

Tarneahelamäng annab hea ülevaate šokolaadi tootmisest ning tarneahelast.

EESMÄRGID

- õppida ja analüüsida šokolaaditootmist ning -tööstust
- mõista lõuna- ja põhjapoolkera sõltuvussuhteid šokolaaditööstuse kontekstis
- õppida tundma eetilise tarbimise mõistet õiglase kaubanduse šokolaaditahvli abil

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
15 minutit	10–20 inimest	12+

RUUM

- piisavalt ruumi rühmatöödeks laudade taga

VARUSTUS

- šokolaadi tarneahela pildimaterjal

ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Jaga osalejad kolme rühma ning valmista ette pildikomplekt iga rühma jaoks.

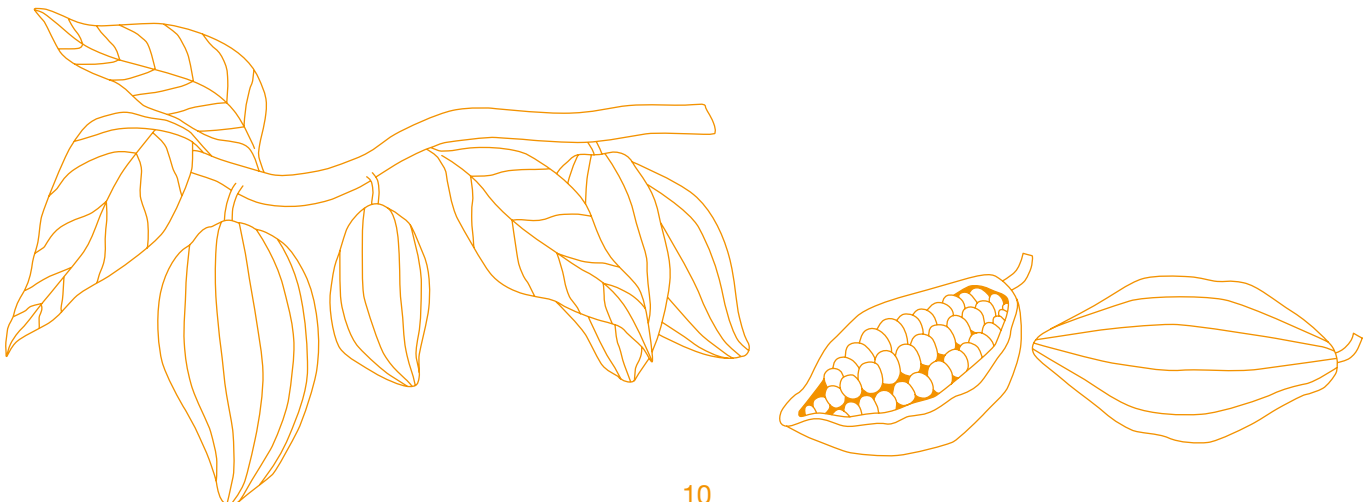
JUHISED

1. Jaga igale rühmale üks pildikomplekt ning palu neil pildid õigesse ajalisse järjekorda seada.
2. Palu igal grupil seletada, mis pildidel toimub.
3. Veendu, et kõigil on pildid õiges järjekorras. Kui piltide järjekord pole õige, siis aita peenetundeliste suunavate küsimustega ja/või vihjetega selleni jõuda.
4. Selgita üksikasjalikumalt, mis pildidel toimub ehk šokolaaditootmise erinevaid etappe.
5. Juhata sisse arutelu šokolaaditööstuse kohta: **Millises viies riigis toodetakse kõige enam šokolaadi? Millised on olulised teemad šokolaaditööstuses?** Arutellu võib tuua erinevaid teemasid: töötingimused, tarneahel, õiglase kaubandus jne.

ARUTELU JA TAGASISIDE

Tagasiside arutelu ülesande ning tulemuste kohta on üldjuhul hea läbi viia ringis, varudes piisavalt aega. Alusta küsimustega:

- Kas oli lihtne/keeruline ülesannet täita? Miks?
- Kuidas ülesande täitmine kulges? Millise info põhjal otsustasid?
- Mida enda jaoks ülesandest õppisid?

PÄRAST ÜLESANNET

Tarneahelamängule võib järgneda mis tahes ülesanne sellest moodulist. Proovi tõsta osalejate teadlikkust ebaõiglusest šokolaadiäris. Julgusta osalejaid ülemaailmse kaubanduse sõltuvussuhete kohta rohkem teada saada – võib läbi viia väikese uurimistöö või suhelda kohaliku õiglase kaubanduse organisatsiooniga, et teemaga õpitoa või teiste tegevuste abil tuttavamaks saada.

IDEID JUHENDAJALE

- Võimalusel näita osalejatele kakaouba (vajadusel küsi abi kohalikult õiglase kaubanduse või maailmahari- dusega tegelevalt organisatsioonilt – www.fairtrade.ee), lase neil seda maitsta, kaaluda ning arvutada, kui palju kakaoube kulub ning kui palju tööd on tarvis teha ühe šokolaaditahvli valmistamiseks.
- Sõltuvalt osalejatest võib arutelu juhtida stereotüüpilisele arusaamale lõunapoolkera töötajatest kui abi- tuteist ohvritest. Abi võib olla küsimustest: **Kas oled kunagi maitsnud Aafrikas valmistatud šokolaadi? Miks on nii, et Aafrikas ainult toodetakse kakaod, aga ei valmistata šokolaadi? Millised erinevad teemad on olulised šokolaaditootmise kontekstis?**

PILDMATERJAL

1. Istikute kasvatamine

Kakaopuu kasvab ekvaatorilähistel kuumas ja niiskes kliimas, näiteks Ghanas ja Brasiilias. Puu kasvab kuni viie meetri kõrguseks, kuid vajab kasvamiseks varju. 3 kuni 5 aasta möödudes kannab üks puu aastas enam kui 200 vilja.

Foto: Infozentrum Schokolade

2. Kakaopuud ja kakaopuu viljad

Foto: Utz Certified ja Infozentrum Schokolade

3. Kakaopuu viljade avamine

Aastas korjatakse kaks saaki – väiksem juunis–juulis, suurem oktoobris–veebruaries. Kakaopuu viljade lahtimurdmiseks kasutatakse saablikujulist nuga (ingl k *cutlass*). Ühes viljas on 30–40 kakao-uba, mis kraabitakse välja; viljakestad komposteeritakse või kasutatakse seebi valmistamiseks.

Foto: Infozentrum Schokolade

4. Kakaoubade kääritamine

Kakao spetsiifiline maitse ning aroom tekib 5 kuni 7 päevasesst banaani- või plaataniilehtedel kääritamisest.

Foto: Gepa The Fair Trade Company/Anne Welsing

5. Kakaoubade kuivatamine

Järgnevalt laotatakse kakaoaad kuni 10 päevaks bambusest või pilliroost meisterdatud laudadele päikese kätte kuivama. Kokkukleepumise vältimiseks keeratakse kakaoubasid regulaarselt ning ebakvaliteetsed sorteeritakse välja.

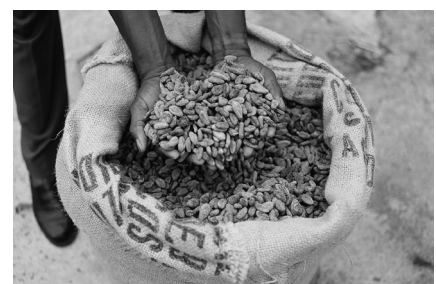
Foto: Utz Certified

6. Pakkimine kottidesse

Kakaoaad kaalutakse ning pakitakse 63-kilogrammistes kottidesse. Ghanas reguleerib kakaoubade hinda riiklik kakaoorganisatsioon Cocobod. Kui kakao kasvatatakse õiglase kaubanduse reeglite kohaselt, makstakse selle eest kõrgemat hinda.

Foto: Infozentrum Schokolade

7. Transport sadamasse

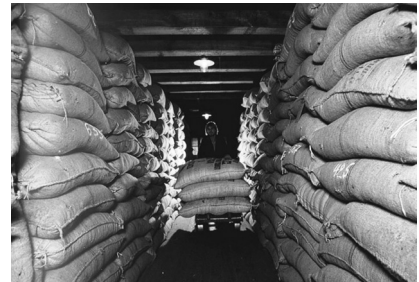
Kotid kakaoubadega laaditakse veoautodele, transporditakse laohoonesse ning lõpuks sadamasse, et need Euroopasse või Ameerika Ühendriikidesse eksportida.

Foto: Utz Certified

8. Kottide ladustamine tehases

Foto: Infozentrum Schokolade

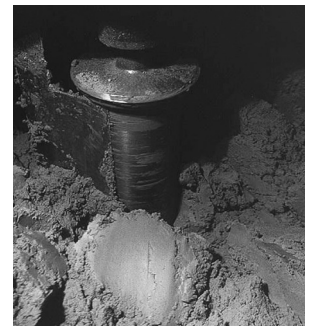
9. Kakaoubade jahvatamine kakaomassiks ...

Kakaooad röstitakse ning jahvatatakse kakao-massiks.

... ja pressimine kakaopulbriks

Kakaomass pressitakse, et eraldada kakaovõi ning kakaopulber. Kakaovõi paneb šokolaadi suus sulama ning kakaopulber annab šokolaadile omase maitse.

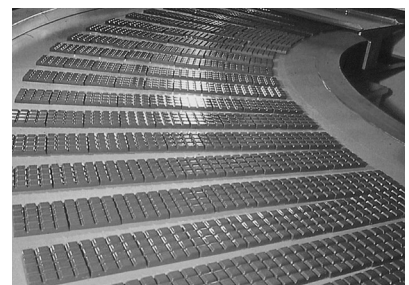
Fotod: Infozentrum Schokolade

10. Šokolaadi töötlemine

Kakaopulber ja kakaovõi segatakse piima, vanilje või pähklitega, olenevalt sellest, millist šokolaadi valmistatakse. Vedel šokolaad vormitakse tahvliteks, pakendatakse ning pakitakse. Valmistoodang transporditakse poodidesse.

Foto: Infozentrum Schokolade

11. Maiustamiseks valmis!

Foto: Südwind e.V.

Filmi vaatamine külalisega

ÜLEVAADE

Film loob suurepärase võimaluse kellegi teise silmade läbi maailma näha. U. R. Romano ja M. Mistrati “Kibe šokolaad” (*The Dark Side of Chocolate*) räägib lastega seotud inimkaubandusest ning lapstööjõu ekspluateerimisest kakaoistandustes. Film sobib hästi lähtepunktiks õiglase kaubanduse teemale kui ühele võimalikest lahendustest puudujääkidele kakaotootmises.

EESMÄRGID

- teadvustada ülemaailmsete mõjude suhet isikliku kogemusega
- õppida lapstööjõu ja inimkaubanduse kohta Ghanas ja Elevandiluurannikul
- väärtustada Euroopa noorte valikuvõimalusi võrreldes eakaaslastega Ghanas ja Elevandiluurannikul
- mõista lõuna- ja põhjapoolkera sõltuvussuhteid šokolaaditööstuse kontekstis
- toetada kakaotalunikke õiglasemate tingimuste loomisel

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
2 tundi	10–30 inimest	12+

RUUM

- piisavalt ruumi toolide jaoks ning võimalus filmi näitamise ajaks tuled ära kustutada

VARUSTUS

- projektor ning arvuti

ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Valmista ruum filmi vaatamiseks ette. Kutsu arutelu osalema külalisi – näiteks kohalikust õiglase kaubanduse arenguga tegelevast mittetulundusühingust (uuri lisa: fairtrade.ee), kohalikust šokolaaditootmisettevõttest või arvamusi liider, kes tegeleb ebaõiglaste teemadega maailmas.

JUHISED

1. Tutvusta filmi režissööre, anna filmist lühiülevaade ning näita filmi.
2. Filmi lõppedes alusta diskussiooni, uurides, kuidas publikule film meeldis, ning julgusta neid filmi vaadates tekkinud emotsioone väljendama.
3. Palu külalisel filmi kommenteerida ning julgusta osalejaid lisaküsimusi küsima. Korraldage ebaõigluse lahenduste leidmiseks ajurünnak.

ARUTELU JA TAGASISIDE

Tagasiside arutelu ülesande ning tulemuste kohta on üldjuhul hea läbi viia ringis, varudes piisavalt aega. Alusta küsimustega:

- Kuidas end filmi vaadates tundsid?
- Mida tahaksid filmist esile tõsta? Kas leidsid enda jaoks midagi uut/üllatavat/šokeerivat? Mida?
- Milliseid küsimusi tekkis? Kas üllatusid, nähes kakaotalunike olukorda ja lapstööjõu kasutamist?
- Kas õppisid enda jaoks midagi uut või avastasid midagi, mida varem küll teadsid, kuid polnud sellele kunagi otseselt mõelnud? Mida?
- Mida saaks ette võtta olukorra muutmiseks? Kui järgmisel korral poodi lähed, kas arvad, et nähtu mõjutab Sinu, Sinu sõprade või perekonna valikuid?

PÄRAST ÜLESANNET

Filmidel võib olla väga emotsionaalne mõju, seega aita osalejatel kakaotootmise, ülemaailmse kaubanduse temaatika ja erinevate tegutsemisvõimaluste kohta rohkem välja uurida. Sotsiaalse algatuse kohta saab rohkem teada näiteks õiglase šokolaadi kampaaniast (ingl k *Make Chocolate Fair!* aadressil makechocolatefair.org), mõnest muust kakaotalunikke toetavast algatusest või kohalikust maailmahariduse organisatsioonist.

IDEID JUHENDAJALE

- Kasuta kohalikke teemakohaseid dokumentaalkajastusi, näiteks lõik 14.03.2012 “Pealtnägijast” <https://arhiiv.err.ee/vaata/pealtnagija-459>.

III OSA

Süvenemine

Rollimäng "Kakao õiglases kaubanduses"

ÜLEVAADE

Rollimängu eesmärk on mõista kakao tootmist ja kaubandust ümbritsevat temaatikat ning õiglase kaubanduse kontseptsiooni. Osalejad kehastuvad külaelanikeks ning iga küla proovib teenida nii palju raha kui võimalik, müües kasvatatud kakaoube vahendajale. Kaks küla viiest on ühinenud õiglase kaubanduse sertifitseerimissüsteemiga, mis tagab neile eelisena kakao stabiilse hinna maailmaturul ning kogukonna jaoks ette nähtud lisatasu. Mängu jooksul kakao hind maailmaturul muutub. Lõpuks on talunikel võimalus ühiselt otsustada, kuidas sissetulekut kasutada.

Fair Trade ehk eesti keeles õiglane kaubandus kui kontseptsioon tähistab kaubanduskoostööd, mis põhineb dialoogil, läbipaistvusel ning austusel suurema võrdsuse huvides rahvusvahelises kaubanduses. Õiglane kaubandus panustab jätkusuutlikule arengule, pakkudes paremaid kauplemistingimusi ning õiguste kaitset eelkõige lõunapoolkera väiketootjatele ja töötajatele.

Fairtrade kokkukirjutatuna tähistab rahvusvahelise õiglase kaubanduse sertifitseerimissüsteemi märgist (ingl k *Fairtrade Labeling Organization International* ehk FLO).

EESMÄRGID

- õppida ja analüüsida ülemaailmse kakaotootmise ja -kaubanduse arenguprobleeme
- mõista õiglase kaubanduse märgise kontseptsiooni ning süsteemi
- mõista kakaotalunike väljakutseid

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
45–60 minutit	15–30 inimest	12–17

RUUM

- piisavalt ruumi viie rühma jaoks eraldi paigutatud laudade ümber

VARUSTUS

- 5 kakaoa šablooni
- 5 paari kääre
- 5 A4 formaadis ümbrikut
- 40 lehte A4 paberit
- 80 väikest õiglase kaubanduse kleebist (võib asendada mis tahes kleebisega)
- rollikirjeldused
- pliiatsid
- müügitulu arvestamise tabel
- kell ajamõõtmiseks

ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Lõika paksemast paberist välja 5 kakaoa šablooni. Valmista ette 5 ümbrikut, igaühes ühed käärid, üks pliiats, 8 lehte A4 paberit, 1 kakaoa šabloon ja üks **rollikirjeldus**. Madina ja Dome küla ümbrikutesse pane kumbagi ka 40 kleebist.

JUHISED

1. Jaga osalejad viide rühma ning palu neil laudade ümber istet võtta.
2. Ulata igale rühmale ümbrik.
3. Selgita osalejatele nende rolle mängus – nad kõik on kakaotalunikud vastavalt viies erinevas külas, kelle eesmärgiks on toota kakaod ning see maha müüa. See tähendab, et šablooni järgi tuleb paberist kakaouba nii täpselt kui võimalik välja lõigata ning toodang Sulle kui vahendajale tuua. Üks väljalõigatud oakujutis võrdub 100 kg kakaoubadega. Ostjana otsustad Sina, kas kaup on kvaliteetne ehk kui täpselt on oad šablooni järgi välja lõigatud, ning märgid müügitulu tabelisse. Küladel on täpselt 20 minutit aega, et toota võimalikult palju kakaoube. Mängu lõpus saavad külad oma tulemuse teada. Parimatel tootjatel on kõige suurem sissetulek, mida kogukonna heaoluks ning oma isiklikuks hüvanguks kasutada. Kõigil küladel on lubatud üksteisega suhelda ning koostööd teha.

Pane tähele, et kahel külal on õiglase kaubanduse märgised, mille nad oma toodetud kakaoubadele kleepida saavad. See tähendab, et nende külade jaoks on kakao hind stabiilne ning neile on ette nähtud lisatasu, mida nimetatakse õiglase kaubanduse lisatuluks. Selle raha eest võib arendada kogukonna sotsiaalseid, majanduslikke või keskkonnatingimusi. Informatsiooni õiglase kaubanduse süsteemi kohta saavad vaid need kaks küla, kelle rollikirjeldus seda sisaldab. Vahendaja märgib nende külade lisatulu eraldi tulpa.

4. Pane kell käima ning kakaotoodang alaku. Kui külade toodang Sinuni hakkab jõudma, võrdle seda oma näidise-ga õigest kakaoast. Kui toode vastab originaalile, märgi tabelisse täishind ehk 180 dollarit ühe kakaoa kohta. Kui toode on lõigatud välja ebakorrektselt, alanda selle eest makstavat hinda praagi tõttu. Kui tootel on õiglase kaubanduse märgis ning ta on korrektselt välja lõigatud, märgi tabelisse 210 dollarit ühe kakaoa kohta ning lisaks 21 dollarit lisatulu.
5. Pärast 10–15 minutit (või pärast seda, kui kõik külad on müünud 6–7 kakaouba) teata vahendajana, et kakao-hind maailmaturul on muutunud ning edaspidi saab 100 kg ehk ühe paberist kakaoa eest ainult 150 dollarit. Õiglase kaubanduse märgisega toodangu hind ei muutu.
6. Külad jätkavad tootmist kuni 20 minutit on möödunud. 5 minutit enne aja lõppu teavita osalejaid peatsest aja lõppemisest.
7. Teata, kui palju raha iga küla teenis ning õiglase kaubanduse külade puhul ka kui palju lisatasu teeniti. Ütle küla-elanikele, et nüüd võivad nad raha kasutada kas isiklikul eesmärgil või kogukonna tarbeks, aga lisatulu peab kasutama kogukonna tarbeks, ning et neil on 5 minutit aega otsustada, kuidas nad raha kasutada soovivad.
8. Pärast 5 minuti möödumist palu igal külal rääkida, kuidas nad raha kasutada otsustasid.

ARUTELU JA TAGASISIDE

Tagasiside arutelu ülesande ning tulemuste kohta on üldjuhul hea läbi viia ringis, varudes piisavalt aega. Alusta küsimustega:

- Kuidas rollimäng meeldis? Mis ülesande jooksul juhtus?
- Kuidas end tundsid? Kas tundsid, et miski oli ebaõiglane? Mis?
- Millest ülesanne rääkis?
- Mida said õiglase kaubanduse märgise kohta teada?
- Mida veel teada said või tahaksid teada?

PÄRAST ÜLESANNET

Rollimäng on hea ülesanne, mida pärast tarneahelamängu “Kuidas valmib šokolaad?” ette võtta, sest mängus on õppimise emotsionaalne külg. Lisaks illustreerib see šokolaadi tootmis- ning tarneahelas osalejaid. Rollimängu järel sobib ette võtta pigem projekti-tüüpi tegevuse. Julgusta osalejaid sõltuvussuhete kohta ülemaailmses kaubanduses rohkem välja uurima, viies näiteks läbi väikese uurimistöö õiglase kaubanduse teemal või aidates neil kohaliku õiglase kaubanduse liikumisega tegeleva organisatsiooniga suhteid luua.

IDEID JUHENDAJALE

- Lisa mängule võistlusvaimu, olles kakaoubade kvaliteedi suhtes range ning mitte aktsepteerides ube, mis ei ole **täpselt** šablooni järgi lõigatud.
- Jaga mängu vältel mitmel korral infot kakaohinna muutuste kohta maailmaturul ning allesoleva aja kohta, et külaelanikud tootmist kiirendaksid.
- Julgusta külaelanikke omavahel suhtlema ja koostööd tegema.

KAKAOOA ŠABLOON

ROLLIKIRJELDUSED

1. grupp. Madina küla

Teie külas on väike kool ja kaev, kuid puudub spordiväljak. Lapsed mängiksid hea meelega jalgpalli, võrkpalli ja tegeleksid teiste spordialadega. Külaelanikel on laste kooliõpikute ostmiseks väga vähe raha. Spordiväljak maksab 2000 dollarit, kooliõpikud 100–500 dollarit. Iga talunik vajab vähemalt 200 dollarit oma perekonna ülalpidamiseks ning 100 dollarit põlluharimisse investeerimiseks, et järgmisel aastal paremat kakaosaaki saada.

Teie külas on õiglase kaubanduse ühing. Teie grupp võib kasutada juuresolevaid kleebiseid oma kakaoatoodangu märgistamiseks. Nende kakaoubade eest maksakse stabiilset hinda ning lisatasu kogukonna heaoluprojektide tarbeks.

2. grupp. Dome küla

Teie külas on kool ja spordiväljak, kuid kaev on külakeskusest liiga kaugel. Ehitaksite hea meelega teise kaevu, mis maksab 2000 dollarit. Peale selle hangiksite lastele hea meelega spordivarustust, mis maksab 100–500 dollarit. Iga talunik vajab vähemalt 200 dollarit oma perekonna ülalpidamiseks ning 100 dollarit põlluharimisse investeerimiseks, et järgmisel aastal paremat kakaosaaki saada.

Teie külas on õiglase kaubanduse ühing. Teie grupp võib kasutada juuresolevaid kleebiseid oma kakaoatoodangu märgistamiseks. Nende kakaoubade eest maksakse stabiilset hinda ning lisatasu kogukonna heaoluprojektide tarbeks.

3. grupp. Taifa küla

Teie külas on kool, spordiväljak ja kaev, kuid lastel ei ole piisavalt kooliõpikuid ning koolimaja seisukord on halb. Koolimaja renoveerimine maksab 2000 dollarit, kooliõpikud 100–500 dollarit. Iga talunik vajab vähemalt 200 dollarit oma perekonna ülalpidamiseks ning 100 dollarit põlluharimisse investeerimiseks, et järgmisel aastal paremat kakaosaaki saada.

4. grupp. Lashibi küla

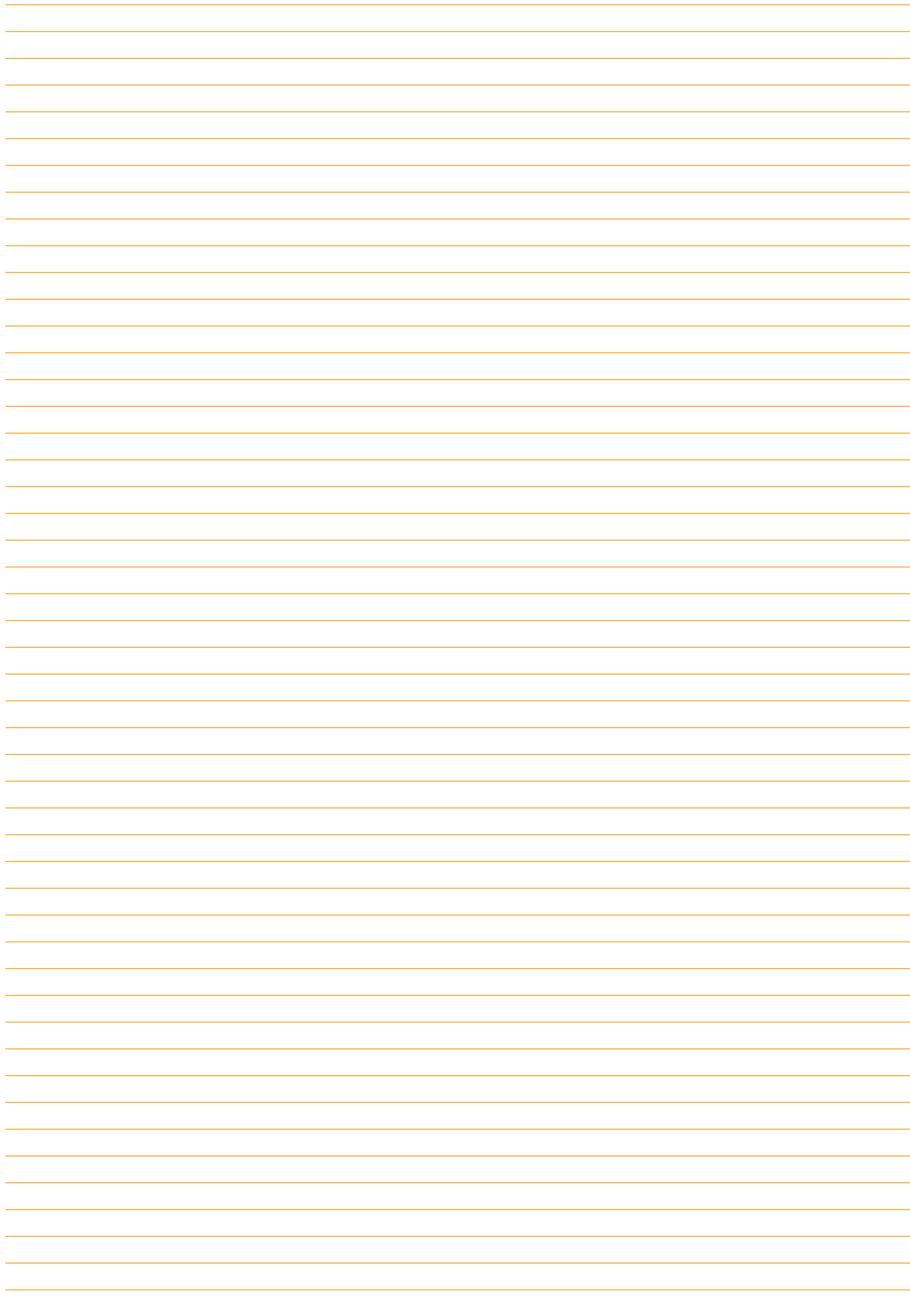
Teie külas on kool, kaev ja spordiväljak, kuid turuplatsi seisukord on halb. Turuplatsi renoveerimine maksab 2000 dollarit. Kohalikus kliinikus oleks tarvis rohkem ravimeid, mis maksavad 100–500 dollarit. Iga talunik vajab vähemalt 200 dollarit oma perekonna ülalpidamiseks ning 100 dollarit põlluharimisse investeerimiseks, et järgmisel aastal paremat kakaosaaki saada.

5. grupp. Bekwai küla

Teie külas on kool, kuid ehitaksite lastele hea meelega lisaklassiruumi. Lastele ei ole piisavalt ka tavalisemaid ravimeid. Uus klassiruum maksab 2000 dollarit, laste ravimid 100–500 dollarit. Iga talunik vajab vähemalt 200 dollarit oma perekonna ülalpidamiseks ning 100 dollarit põlluharimisse investeerimiseks, et järgmisel aastal paremat kakaosaaki saada.

MÜÜGITULU ARVESTAMISE TABEL	
------------------------------------	--

MADINA (ÕK)		DOME (ÕK)		TAIFA	LASHIBI	BEKWAI
Müügitulu	Lisatasu	Müügitulu	Lisatasu	Müügitulu	Müügitulu	Müügitulu
Kokku:						

Õiglase kaubanduse päev

ÜLEVAADE

Harjutus tutvustab eetilise tarbimise erinevaid võimalusi, otsitakse informatsiooni *Fairtrade*'i ja teiste sertifitseeritud õiglase kaubanduse toodete kohta.

Harjutuse käigus korraldatakse kokandusõhtu, et katsetada *Fairtrade*'i (või nt UTZ Certified, Rainforest Alliance) koostisosasid õiglase kaubanduse küpsetiste valmistamisel.

EESMÄRGID

- teadvustada, mida tähendab õiglane kaubandus šokolaaditööstuses ja millistel tingimustel töötatakse kakaoistandustes
- võrrelda enda kultuuri kööki teistega

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
2–4 tundi	6–12 inimest	12–17

VARUSTUS

- Paber ja pastakas
- Fairtrade logo
- Fairtrade'i ja Kalevi šokolaad
- Ahi küpsiste valmistamiseks
- Koostisosad vastava retsepti järgi (nt Fairtrade šokolaad, suhkur jne)
- Köögivarustus: kausid, lusikad jne
- Internetile juurdepääs

ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Uuri välja, kus asuvad lähimad poed šokolaadi ostmiseks. Palu noortel otsida Fairtrade küpsiste valmistamise retsepte internetist. Ärgita neid otsima retsepte, mis pärineks Eesti jaoks kaugest kultuuriruumist – nt Elevandiluurannikult, Ghanast, Brasiliast (seal kasvavad kakaopuud). Kui teil ei ole ahju võimalik kasutada, siis otsige noortega retsepte, mis ei vaja küpsetamist. Retseptid eesti keeles: <http://www.fairtrade.ee/competent/content/article/18-retseptid/176-oiglane-retseptiraamat>

Varusta end Fairtrade'i ja Kalevi šokolaadiga (uutel Kalevi šokolaadidel on peal UTZ Certified'i logo), et selgitada noortele toodetel leiduvaid logosid.

JUHISED

1. Näita osalejatele Fairtrade'i, UTZ Certified, Rainforest Alliance'i logo (vt allpool) ja tutvusta lühidalt, kuidas õiglase kaubanduse šokolaad erineb teistest šokolaadidest.

Vastavate logodega seotud infot saad uurida siit:

www.fairtrade.ee

<http://www.bioneer.ee/eluviis/tarbimine/aid-17222/Kalev-hakkab-kasutama-j%C3%A4tkusuutlikult-toodetud-kakaod>

www.rainforest-alliance.org

2. Jaga osalejad 3–4 liikmelisteks gruppideks ja palu neil otsida Fairtrade'i, UTZ Certified'i ja Rainforest Alliance'i logo kohaliku poe šokolaadidelt. Noored võiksid üles kirjutada kõik šokolaadi pakenditel avastatud logod, mis on seotud kakaotootmisega. Nad võivad paluda poe töötajatelt abi.
3. Kogu osalejatelt saadud info ja koosta ülevaade Fairtrade'i ja teiste õiglase kaubanduse šokolaadide kättesaadavusest antud piirkonnas.
4. Arutlege grupis õiglase kaubanduse üle ning tooge välja, mis võiks olla selle roll ülemaailmses kaubanduses.
5. Uurige Kalevi ning Fairtrade'i šokolaadiümbrisi ning vaadake, kas pakenditel leidub lisainformatsiooni Fairtrade'i või teiste logode kohta.
6. Alustage köögis küpsetiste valmistamisega juhindudes valitud retseptist.
7. Kui söögitegemise vältel aega üle jääb, võite läbi viia mõne harjutuse sellest vihikust, nt šokolaaditahvli jagamise või tarneahelamängu.

ARUTELU JA TAGASISIDE

- Kuidas Sulle meeldis kogu õiglase kaubanduse päev?
- Mida uut avastasid? Olid üllatunud tulemuste üle?
- Mida uut õppisid õiglasema kaubanduse ja šokolaaditööstuse kohta? Mida soovid lisaks teada?
- Mida tulemused meile ütlevad? Mida saaks ette võtta, et mõjutada olukorda šokolaaditööstuses?
- Kuidas Sulle meeldis küpsetamine? Milline oli parim retsept? Kas proovid retsepti uuesti?
- Milliseid erinevusi märkasid retseptide vahel? Mis neid erinevusi põhjustab?

PÄRAST ÜLESANNET

Sellele harjutusele võib järgneda näiteks filmi vaatamine või rollimäng.

IDEID JUHENDAJALE

- Osalejad võivad võrrelda õiglase kaubanduse šokolaadi maitset tavalise märgistuseta šokolaadi omaga. Üritusele võib kutsuda kohaliku Fairtrade'i esindaja: www.fairtrade.ee

IV OSA

Tegutse

Arutelu “Kuidas edasi?”

ÜLEVAADE

Ülesanne ärgitab osalejaid mõtlema väljakutsete lahendamisele oma tegevuse ja aktiivsuse kaudu.

EESMÄRGID

- mõelda lahendusi, mis aitaksid harjutustes ette tulnud probleeme lahendada
- arutada isikliku panuse ja vastutuse üle

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
Harjutust on võimalik viia läbi lühidalt või arutada teema üle pikemalt. Lõpetuseks on soovitatav teha kokkuvõtte välja pakutud lahendustest, et noored ei tunneks end nõutuna suurte väljakutsete ees.	10–30 inimest	12+

VARUSTUS

- tegevuskaardid
- värvilised post-it paberid/valge paber
- markerid

ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Varusta end vajalike vahenditega.

JUHISED

1. Jaga osalejad kahte väiksemasse rühma ning anna igale rühmale komplekt tegevuskaarte, post-it või valget paberit ning markereid.
2. Palu mõlemal rühmal tutvuda tegevuskaartide sisuga ning arutada neid rühmas. Palu osalejatel kirjutada paberitele nii palju uusi tegutsemisvõimalusi, kui nad suudavad mõelda lisaks neile, mis kaartide peal on. Kaartidele on teretulnud ka need tegutsemisvõimalused, mida osalejad juba praegu teevad, ning millega soovivad jätkata. See aitab esile tõsta ja väärtustada näiteks seda, kuidas nad juba on vastutustundlikud tarbijad, aktiivsed teemade tõstatajad jms.
3. Palu mõlemal grupil panna tegevused paremusjärjekorda. Alternatiivina saab vanemate noorte rühmades proovida 2d jaotust, kus ühel teljel on tegevuse mõju ulatus ja teisel on hind/panuse suurus, et seda tegevust ellu viia.
4. Vaadake koos kõigi osalejatega mõlema grupi tegevuste paremusjärjekorda. Leidke, kas gruppide vahel on sarnasusi/erinevusi.
5. Arutage grupis: Mida oleksite ise valmis tegema? Millist tegevust on kõige kergem/raskem teha? Miks?
6. Kui on aega ja huvi, koostage täpsem tegevusplaan. Abi selleks leiate nt. **Maailmakodanikuks!** materjalist, mis on vabalt kättesaadav maailmakool.ee -portaalist <http://www.maailmakool.ee/meetodid/maailmakodanikuks/>

NÄIDISTEGEVUSTENA VÕID OSALEJATE JAOKS VÄLJA TUUA JÄRGMISI SAMME

A. Kui tahad teha vähemalt midagi

- Liitu *Make Chocolate Fair!* (MCF!) kampaaniaga ja allkirjasta petitsioon: www.makechocolatefair.org

B. Kui tahad teha natuke rohkem

- Osta poest õiglase kaubanduse (*Fairtrade*, *UTZ Certified*, *Rainforest Alliance* või muu märgistus, mis toetaks kakaotalunikke) šokolaadi. Kui seda ei leia, nõua poepidajalt rohkem valikuid.

C. Kui tahad teha võimalikult palju

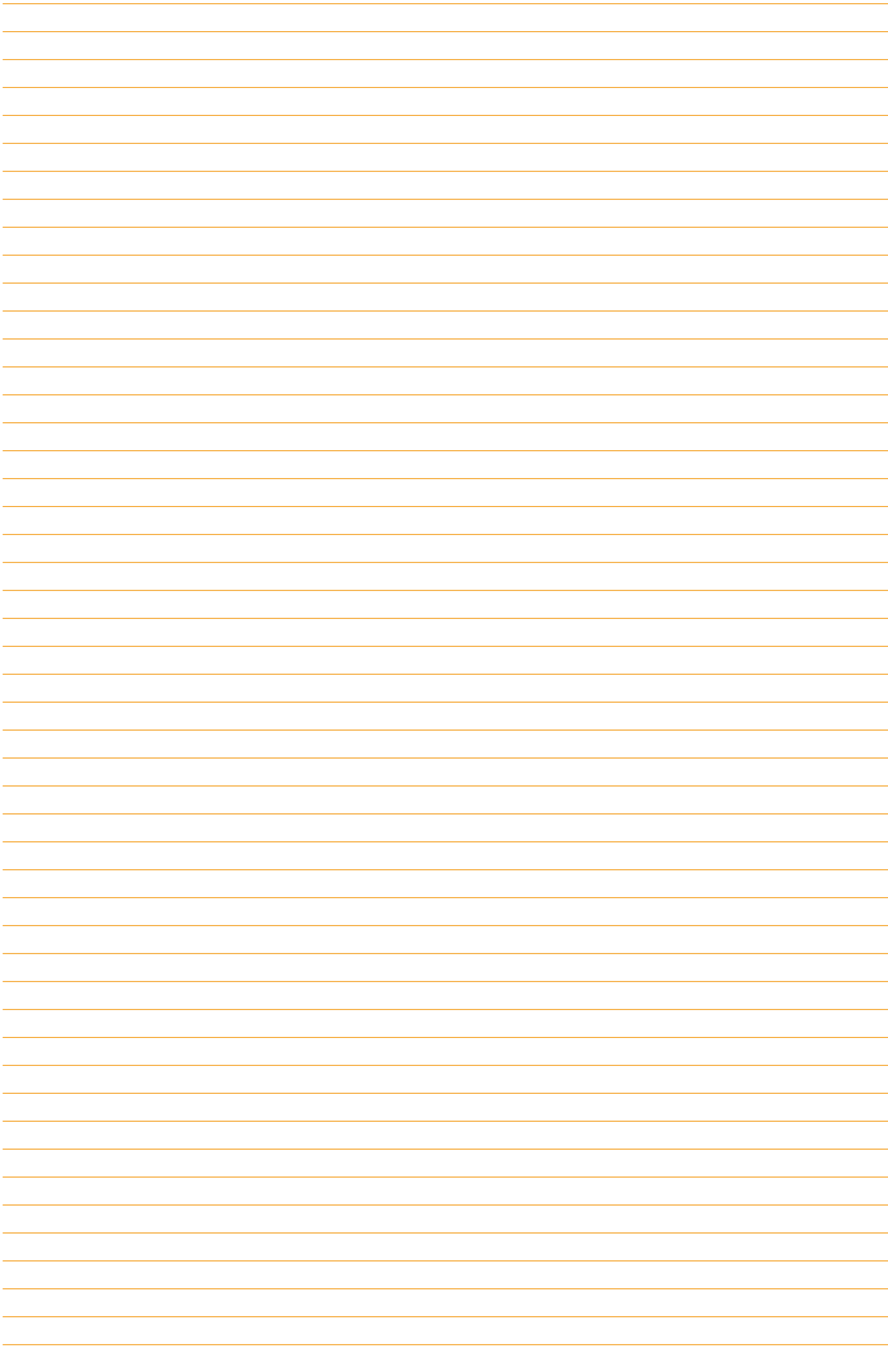
- Tee kampaania, et tutvustada õiglase kaubanduse šokolaadi teemat ka teistele. Tule *Make Chocolate Fair!* kampaania vabatahtlikuks ning kogu ise allkirju petitsioonile.

KAS TEADSID?

Tarbijate soovid ja nõudmised avaldavad ettevõtetele suurt mõju. Kui piisavalt palju tarbijaid nõuavad keskkonna- ja inimsõbralikke tooteid, tullakse nõudmistele vastu. Näiteks hakkas Eestis firma Kalev *Make Chocolate Fair!* ehk Šokolaad õiglaseks kampaania mõjutustel kasutama jätkusuutlikult toodetud kakaod: <http://www.bioneer.ee/eluviis/tarbimine/aid-17222/Kalev-hakkab-kasutama-j%C3%A4tkusuutlikult-toodetud-kakaod>

TEGEVUSKAARDID

Parim tegevus on lobitöö kellegi võimupositsioonil oleva inimese suunal. Nt kirja või e-kirja kirjutamine, petitsiooni kogumine ja edastamine, arvamusküsitluse korraldamine ja selle tulemuste esitamine jne. Tegevus võib olla suunatud nt koolijuhile, rahvasaadikule, linna-ametnikule, ettevõtjale.	Parim tegevus on leida organisatsioon, kes selle teemaga tegeleb ning võtta osa nende kohalikust, riigiülesest või globaalsest kampaaniast.	Parim tegevus on teha näidend sellest, kuidas mingi teema mõjutab inimesi ning esitada seda nt koolis, noortekeskuses, huvi-keskuses, ostukeskuses...
Parim tegevus on kutsuda keegi kooli, noortekeskusesse rääkima teemast või korraldada avalik debatt antud teemal.	Parim tegevus on teha lendleht või poster teemast ning panna see esile kooli, noortekeskusesse, ostukeskusesse või jagada sotsiaalvõrgustikes.	Parim tegevus on teha erinevaid tarbimisvalikuid oma elus põhinedes sellele, mis oled õppinud teema kohta. Nt muutusi selles mida sööd/jood või millele oma raha kulutad. Teised inimesed märkavad ja jälgivad Sinu eeskujut.
Parim tegevus on teha video, audio või pildiesitus ning jagada seda sotsiaalvõrgustikes, selleks et inimesed tunneksid huvi teema vastu ja hakkaksid sellest rääkima.	Parim tegevus on koguda raha ja annetada see heategevusorganisatsioonile, kes tegeleb vastava teemaga.	Parim tegevus on püüda saada teema meediasse nt rääkida kohalikus raadios, kutsuda ajakirjanikke üritustele, kirjutada arvamuskirjat jne.

VÖRGULEHEKÜLJED

ŠOKOLAAD

- www.makechocolatefair.org
Õiglase šokolaadi kampaania (ingl k *Make Chocolate Fair!* ehk MCF!) on rahvusvaheline algatus, mille eesmärgiks on motiveerida eurooplasi toetama õiglust ülemaailmses kakaotööstuses.
- www.icco.org
Rahvusvaheline Kakaoorganisatsioon (ingl k *International Cocoa Organization* ehk ICCO) on ülemaailmne organisatsioon, kuhu kuuluvad nii kakaotootja- kui kakaotarbijariigid.
- www.worldcocoafoundation.org
World Cocoa Foundation on ülemaailmne sihtasutus, mille eesmärgiks on majandus- ja sotsiaalse arengu kaudu jätkusuutliku kakaomajanduseareng.

LAPSTÖÖJÕUD

- www.ilo.org/ipeclang--en/index.htm
Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni Lapstööjõu Kaotamise Rahvusvaheline Programm (ingl k *International Labor Organization* ehk ILO ning *International Programme on the Elimination of Child Labor* ehk IPEC).
- www.laborrights.org/stop-child-labor/cocoa-campaign
International Labor Rights Forum ehk ILRF on rahvusvaheline organisatsioon, mille eesmärgiks on üldhariduse, kampaaniate ning Lääne-Aafrika partnerlussuhete abil teadvustada olukorda ning leida lahendusi seoses lapstööjõu kasutamisega kakaotööstuses.

SÕLTUMATUD SERTIFITSEERIMISORGANISATSIOONID

- www.fairtrade.net
Fairtrade International on rahvusvaheline organisatsioon, mis alternatiivina tavakssaanud kaubandussüsteemile tegeleb õiglase kaubanduse edendamisega, tuginedes tootjate ja tarbijate vahelisele partnerlusele. Õiglane kaubandus tagab tootjatele parema tehingu ning mõistlikumad tehingutingimused.
- www.rainforest-alliance.org
Rainforest Alliance on rahvusvaheline mittetulundusorganisatsioon, mille eesmärgiks on säilitada bioloogilist mitmekesisust ning kindlustada jätkusuutlik sissetulek mõistlikuma maakasutuse, äritegevuse ning tarbijakäitumise abil.
- www.utzcertified.org
UTZ Certified on rahvusvaheline organisatsioon, mis tegeleb jätkusuutliku põllumajanduse ja paremate tingimuste arendamisega talunike, nende perekondade ja meie planeedi huvides.
- www.globalexchange.org/fairtrade/cocoa/resources
Global Exchange on rahvusvaheline inimõiguste organisatsioon, mis tegeleb sotsiaalse, majandusliku ning keskkonnaalase õigluse edendamisega maailmas, sh kakao temaatikaga.

VIDEOMATERJAL

- <http://www.bbc.co.uk/programmes/b00rqm4n>
“Šokolaad: kibe tõde” (*Chocolate: The Bitter Truth*) on BBC dokumentaalfilm, milles ajakirjanik Paul Kenyon kehastub kakaokaupmeheks, et paljastada lapstööjõu ulatuslikkus šokolaadiäris.
- <http://www.thedarksideofchocolate.org>
“Kibe šokolaad” (*The Dark Side of Chocolate*) on Miki Mistrati 2010. aasta dokumentaalfilm ekspluateerimisest ning orjakaubandusest Aafrika lastega.
- <http://www.shady-chocolate.com>
“Mitmepalgeline šokolaad” (*The Shady Chocolate*) on Miki Mistrati dokumentaalfilm, mis üritab välja selgitada, kas šokolaaditööstus räägib tõtt, väites, et pakub Elevandiluuranniku lastele haridust ja arstiabi.

SISSEJUHA TUSES KASUTATUD STATISTIKA

- Gilbert, C. (2008): *Value chain analysis and market power in commodity processing with application to the cocoa and coffee sectors*. Commodity Market Review 2007–2008, lk 8
- Hütz-Adams, F., Fountain, A.C. (2012): *Cocoa Barometer 2012*, lk 3
- International Cocoa Organization (2012): *Quarterly Bulletin of Cocoa Statistics, Volume XXXVIII No. 1, Cocoa Year 2011/12*
- Tropical Commodity Coalition (2010): *Cocoa Barometer 2010*, lk 3

Väljaanne on valminud tänu projektile Maailma noored! (inglise keeles *Youth of the World! Mainstreaming Global Awareness in Youth Work*), mida toetab Euroopa Komisjon aastatel 2013–2016. Projekti viib läbi Eestis MTÜ Mondo ja kaasrahastab Eesti Välisministeerium.

Tekstide autorid:

Riina Kuusik-Rajasaar, Johanna Helin, Irma Mets

Rahvusvahelise töö koordinaator:

Emil Metodiev

Tõlge inglise keelest:

Kristel Lepik

Toimetajad:

Kristi Jüristo, Johanna Helin, Irma Mets

Konsultant:

Uku Visnapuu

Kujundus:

Triinu Tulva

ISBN: 978-9949-33-960-0

